

SNEŽANA SOKOVIĆ,
BRANISLAV SIMONOVIĆ,
VIŠNJA RANĐELOVIĆ

SISTEM SPREČAVANJA NASILJA U PORODICI

– Član 16. Istanbulske konvencije –

U V O D

Nasilje u porodici se dugo posmatralo kao “privatni problem porodice koji ne zahteva javnu reakciju”, pa se o njegovoj rasprostranjenosti moglo samo pretpostavljati. Brojna istraživanja sporovodena tokom poslednje dve decenije podigla su socijalnu vidljivost, smanjila tamnu brojku i pokazala da nasilje u porodici predstavlja problem globalnih razmera. Mada treba izbeći simplifikovanu sliku nasilja u porodici obojenu ekstremnim feminizmom i svedenu samo na tzv. partnersko nasilje,¹ najčešće direktne žrtve nasilja u porodici su žene.² Novije analize stanja kriminaliteta ukazuju da u generalnoj stagnaciji ili padu kriminaliteta,

Dr Snežana Soković, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.

Dr Branislav Simonović, redovni profesor Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.

Višnja Ranđelović, asistent Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu.

¹ Dutton, D. G., Nicholls, T. L.: *The gender paradigm in domestic violence research and theory: Part 1—The conflict of theory and data*, *Aggression and Violent Behavior* 10 (2005), 680–714.

² World Health Organization, *Violence against women*, 29 November 2017, dostupno na: <http://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>, pristup: jul 2018. god.

nasilje u porodici, odnosno nasilje nad ženama raste.³ Posledice ovog oblika nasilja su vrlo teške, pre svega u odnosu u na žrtvu, ali i u odnosu na društvo u celini imajući u vidu značaj i socijalnu funkciju porodice. Podaci o ekonomskim izdvajanjima koje zahteva saniranje posledica nasilja u porodici pomažu da se ovaj problem razume i kroz finansijske parametre koji ukazuju da je bolje sprečiti nego lečiti, odnosno da je prevencija nasilja u porodici isplativa.⁴

Etiološka dimenzija nasilja uopšte, a posebno nasilja u porodici je duboka i kompleksna, kulturološki i socijalno dodatno produbljena.⁵ Brojna istraživanja ukazuju na problem transgeneracijskog transfera nasilja i na jaku korelaciju između izloženost nasilju u porodici porekla i kasnijeg prenošenja i ponavljanja nasilja u aktuelnoj porodici, što predstavlja poseban izazov za adekvatnu socijalnu reakciju.⁶ Teško je proceniti realno stanje nasilja u porodici zbog visoke tamne brojke, ali i zbog metodoloških problema vezanih za merenje ove vrste kriminaliteta.⁷ Dostupna istraživanja ukazuju da i u Srbiji čak svaka treća žena trpi fizičko, a svaka druga psihičko nasilje od strane partnera ili člana porodice. U periodu od 2010. do 2017. godine od strane partnera ili člana porodice je ubijena najmanje 251 žena, od kojih je svaka treća ubijena vatrenim oružjem. U skoro svakom trećem slučaju je nasilje bilo i prijavljeno nekoj od naležnih institucija, tj. žena se obraćala za zaštitu i pomoć pre nego što je ubijena.⁸ U prva tri i po meseca 2018.

³ S. Walby J. Towers B. Francis: *Is Violent Crime Increasing or Decreasing? A New Methodology to Measure Repeat Attacks Making Visible the Significance of Gender and Domestic Relations*, The British Journal of Criminology, Vol.56, 6/2016, 1203–1234.

⁴ *Estimating the Costs of Gender Based Violence in the European Union: A Report*. Publications Office of the European Union, European Institute for Gender Equality, Luxembourg, 2014; *CO-UNTING THE COST: The Price Society Pays for Violence Against Women*, CARE International, Geneva, 2013.

⁵ Bartol, C. A., Bartol, A. M.: *Criminal Behavior, A Psychosocial Approach*, New Jersey, 2005; Slutkin, G.: *Violence is a contagious disease*, Contagion of Violence: Workshop Summary, Washington(DC), 2013.

⁶ Elmquist, J., et al., *The relationship between family-of-origin violence, hostility, and intimate partner violence in men arrested for domestic violence: testing a mediational model*, Violence against women, vol. 22, no. 10, 2016; Delsol, C., Margolin, G., *The role of family-of-origin violence in men's marital violence perpetration*, Clinical Psychology Review, no. 24, 2004; Pollak, R.A., *An Intergenerational Model of Domestic Violence*, Journal of Population Economics, vol. 17, no. 2., 2004; Pears, C.K., Capaldi, M.D., *Intergenerational transmission of abuse: a two-generational prospective study of an at-risk sample*, Child Abuse & Neglect, no. 25, 2001.

⁷ Myhill, A. *Measuring domestic violence: context is everything*, Journal of Gender-Based Violence, vol 1 no 1, (2017) 33–44.

⁸ Lukić, M., i dr., *Nijedna žena manje*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2018, str. 13.

godine u nasilju u porodici je ubijeno ukupno 18 žena, što predstavlja najveći zabeležen broj žrtava porodičnog nasilja u poslednjih 10 godina. Pored toga, porastao je i broj muškaraca koji su nakon ubistva supruge ili člana porodice izvršili samoubistvo.⁹

Delikatnost odgovarajuće socijalne reakcije i rasprostranjenosti nasilja u porodici u pravno, kulturološki, socijalno i ekonomski veoma različitim sredinama, uslovlila je potrebu da se nadnacionalnom nivou utvrde standardi zaštite društva od nasilja u porodici, koji su posle decenija različitih aktivnosti, sveobuhvatno i sistemski uobličeni u obavezujućem pravnom aktu za sve države potpisnice, u Konvenciji o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: Istanbulska konvencija).¹⁰ Donošenjem Zakona o sprečavanju nasilja u porodici, Republika Srbija stvara pravni okvir za ispunjenje obaveza preuzetih Istanbulskom konvencijom kroz izgradnju adekvatne i efikasne socijalne reakcije na nasilje u porodici. U kontekstu izgradnje delotvornog sistema sprečavanja nasilja u porodici i u Srbiji, u ovom radu razmatramo obavezujuće standarde Istanbulske konvencije u odnosu na aktuelni Zakon o sprečavanju nasilja u porodice, koji se tiču programa preventivne intervencije i programa za rad sa počiniocima nasilja, predviđenih u članu 16. Istanbulske konvencije, koji za cilj imaju preuzimanje odgovornosti i promenu ponašanja počilaca kako bi se sprečilo dalje vršenje nasilja.

Osnovne karakteristike sistema sprečavanja nasilja u porodici predviđenog Istanbulskom konvencijom¹¹

Sadržinski, Istanbulska konvencija se temelji na stavu da je nasilje nad ženama kršenje ljudskih prava i poseban oblik diskriminacije, ukorenjen u nejed-

⁹ <http://www.politika.rs/sr/clanak/402137/Tragicni-bilans-porodicnog-nasilja>, pristup: jul 2018. god.

¹⁰ Council of Europe, *Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, CETS No. 210, 12 april 2011.

¹¹ Komitet ministara Saveta Evrope aprila 2011. je usvojio Istanbulsku konvenciju, koja je stupila na snagu 1. avgusta 2014. godine, a prema zvaničnim podacima do sada je potpisalo 45 država, od kojih su je 32 države i ratifikovale, među njima i Republika Srbija koja ju je ratifikovala 2013. godine; *Zakon o potvrđivanju Konvencije Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici*, "Službeni glasnik - međunaridni ugovori", br. 012/2013.

nakom socijalnom položaju žena i muškaraca, koji se kao takav održava i iznova obnavlja kulturom tolerisanja nasilja i poricanja postojanja ovog oblika nasilja.¹²

Osnovni cilj Konvencije jeste zaštita žena od svih oblika nasilja i sprečavanje, procesuiranje i eliminisanje nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Osim toga, Konvencija treba da doprinese suzbijanju svih oblika diskriminacije nad ženama i da promovise suštinsku jednakost između žena i muškaraca, uključujući i osnaživanje žena, da izradi sveobuhvatni okvir politika i mera zaštite i pomoći svim žrtvama nasilja nad ženama i nasilja u porodici, da promovise međunarodnu saradnju u pogledu eliminisanja nasilja nad ženama i nasilja u porodici, kao i da pruži podršku i pomoć nadležnim organizacijama i pravosudnim i policijskim subjektima u delotvornoj saradnji kako bi se usvojio jedan integrisani pristup eliminisanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici.¹³

Veliki značaj Istanbulske konvencije se, između ostalog, ogleda u tome što se prvi put u jednom međunarodnom pravno-obavezujućem instrumentu definišu pojmovi nasilje nad ženama, nasilje u porodici i rodno zasnovano nasilje nad ženama.¹⁴ Da bi se ove definicije razumele i mogle primeniti, data je i definicija roda kao društveno određenih uloga, ponašanja, aktivnosti i atributa, koje dato društvo smatra prikladnim za žene ili muškarce (čl. 3. st. 1. c)).¹⁵

¹² Council of Europe, *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, str. 12; Council of Europe, *Safe from Fear, Safe from Violence*, Thematic CoE Factsheets, HDIM.IO/0215/12, 28 September 2012, dostupno na: <https://www.osce.org/odihr/94453?download=true>, pristup: jul 2018. godine.

¹³ Prema svom sadržaju, Istanbulska konvencija se zasniva na "3 P strukturi", što odgovara engleskim rečima prema kojima su osnovna poglavlja Konvencije podeljena: *Prevention* (prevencija), *Protection* (zaštita) i *Prosecution* (krivično gonjenje). Radi efektivnog odgovora na sve oblike nasilja nad ženama i nasilja u porodici, dodato je još jedno "P" - *integrated Policies* (integrisane politike).

¹⁴ Šimonović, D., *Global and Regional Standards on Violence Against Women: The Evolution and Synergy of the CEDAW and Istanbul Conventions*, Human Rights Quarterly, vol. 36, 2014, str. 602.

¹⁵ Istanbulska konvencija predstavlja prvi legislativni međunarodnopravni akta kojim se pored biološke razlike između muškog i ženskog pola uvažava i društveno konstruisana kategorija roda. Kao društveno konstruisana kategorija, rodno opredeljenje zavisi od lične samoidentifikacije ali i od kulturnih predstava o polu koje ima neko društvo ili zajednica. Rod nastaje u interakciji pojedinca sa okruženjem, i ima svoje posledice na njegov ukupan život. Ostvaruje se i reprodukuje kroz niz svakodnevnih praksi i društveno određenih i očekivanih ponašanja, a istraživanja pokazuju da određene uloge i ponašanja koja se kroz kategoriju roda pripisuju muškarcima i ženama doprinose i stvaranju i održavanju stava da je nasilje nad ženama prihvatljivo.

Definisanje roda posebnim međunarodnim ugovorom predstavlja radikalnu novinu koja za neke države predstavlja značajnu prepreku u prihvatanju Konvencije, jer se smatra da Konvencija

Od država potpisnica se zahteva da preduzmu čitav niz konkretnih mera kao što su: promena stavova, rodnih uloga i stereotipa koji ovaj oblik nasilja čine prihvatljivim, organizovanje obuke stručnjaka koji rade sa žrtvama i počinioциma, uključivanje tematike ravnopravnosti u nastavne materijale na svim nivoima obrazovanja, saradnja sa nevladinim organizacijama, privatnim sektorom i medijima, uspostavljanje specijalizovanih službi podrške i pravne, zdravstvene i psihološke pomoći žrtvama i njihovoj deci, stvaranje dovoljnog broja sigurnih kuća, inkriminisanje i odgovarajuće kažnjavanje nasilja nad ženama i porodičnog nasilja, uvođenje mera posebne zaštite za žrtve tokom krivičnog postupka, obezbeđivanje hitne reakcije na pozive za pomoć i primereno delovanje u situacijama opasnosti, koordinacija i saradnja svih uključenih subjekata.

Konvencija uvodi i obavezu za države koje je ratifikuju da u svom pravnom sistemu, pored seksualnog nasilja i nasilja u porodici, inkriminišu i nova krivična dela kao što su: proganjanje, seksualno uznemiravanje, prinudni brak, genitalno sakaćenje žena, prinudni abortus i sterilizacija. Posebno je naglašena problematika migracija i pitanja azila. U cilju uspostavljanja koordinisanog sistema zaštite od nasilja nad ženama i porodičnog nasilja, Konvencija poziva na aktivno učesće svih relevantnih subjekata i službi, što znači i da vladina tela i nevladine organizacije ne treba da deluju samostalno, već kroz posebno izgrađen protokol međusobne saradnje.¹⁶ Uspostavlja se i poseban dvostruki mehanizam nadzora primene odredbi Konvencije u praksi, koji podrazumeva postojanje dva tela, nezavisnog ekspertskog tela, Grupe eksperata za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (GREVIO), i Komiteta država potpisnica, političkog tela sačinjenog od zvaničnih predstavnika država potpisnica Konvencije. Njihovi zaključci i preporuke treba da obezbede efikasan život Konvencije u praksi, njeno poštovanje i adekvatnu primenu od strane država koje su je ratifikovale.

uvodi "spornu rodnu ideologiju" u kojoj rodni identitet može biti različit od polnog identiteta, čime se, po mišljenju protivnika, negira prirodni poredak.

¹⁶ Protivnici ratifikacije drugu krupnu prepreku za prihvatanje ove Konvencije, pored "rodne ideologije", vide u posebnom naglašavanju uloge nevladinih organizacija, čime Konvencija "primorava države na izjednačavanje državnih institucija koje se bave ljudskim pravima, sa nevladinim organizacijama civilnog društva", kao i na preuzimanje obaveza finansiranja tih nevladinih organizacija na nivou koje zapravo određuje GREVIO (Grupe eksperata za borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, nezavisno ekspertsko telo zaduženo za nadzor primene Konvencije), pa se ističe, da zemlje koje ratifikuju konvenciju gube deo svog suvereniteta.

*Programi preventivne intervencije i programi za rad
sa počiniocima nasilja*

Usled velikog značaja koji tretmani počinitelaca nasilja u porodici imaju u sistemu sprečavanja ovog nasilja, u delu Istanbulske konvencije koji se odnosi na prevenciju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, posebnom odredbom (član 16. Konvencije) regulisani su programi preventivne intervencije i programi za rad sa počiniocima nasilja. Propisana je obaveza strana ugovornica da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere za izradu ili podršku programa, koji imaju za cilj da počinioci nasilja u porodici savladaju i usvoje nenasilno ponašanje u međuljudskim odnosima u pogledu sprečavanja daljeg nasilja i promene obrazaca nasilnog ponašanja (čl. 16. st. 1). Takođe je propisana obaveza za strane ugovornice da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere za izradu i podršku programa za rad sa počiniocima, posebno seksualnim prestupnicima, koji imaju za cilj sprečavanje ponavljanja krivičnog dela (čl. 16. st. 2). Prilikom preduzimanja ovih mera, strane će osigurati da bezbednost, podrška za žrtve i njihova ljudska prava budu od primarnog značaja i da, prema potrebi, osnivanje i sprovođenje tih programa bude u bliskoj saradnji sa specijalizovanim službama za podršku žrtvama (čl. 16. st. 3).

U Izveštaju Saveta Evrope uz Istanbulsku konvenciju, u objašnjenju člana 16., značajnom za implementaciju ove odredbe, posebno se naglašava značaj preventivnih intervencija i programa tretmana sa počiniocima nasilja. Istanbulska konvencija zahteva od strana ugovornica da ustanove ili podrže i razvijaju ustanovljenje programa tamo gde oni ne postoje, ili da podrže svaki postojeći program za počinioce nasilja u porodici.¹⁷ Neophodno je da se programi intervencije zasnivaju na dobroj praksi i na načinima rada sa počiniocima za koje su istraživanja utvrdila da su najefektniji. Svrha programa je da ohrabre počinioce da preuzmu odgovornost za svoje postupke i da preispitaju svoje stavove i verovanja o ženama. Posebno je naglašeno da ovakvi vidovi intervencija zahtevaju kvalifikovano i obučeno osoblje, koje pored obuke u oblasti psihologije i prirode nasilja u porodici treba da poseduju neophodne kulturološke i lingvističke veštine, koje će im omogućiti da rade sa vrlo različitim počiniocima koji pohađaju programe. Ključno je da ovi programi ne budu izolovani, već da postoji bliska saradnja sa služba-

¹⁷ Council of Europe, *Explanatory Report to the Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, str. 19, par. 102-103.

ma za podršku ženama, organima unutrašnjih poslova, pravosuđem, službama za probaciju i, kada je prikladno, sa službama za zaštitu dece ili njihovu dobrobit.¹⁸

Mogući načini uključivanja u programe su na osnovu naredbe suda ili na dobrovoljnoj osnovi. U svakom slučaju, kako učešće u programu može uticati na odluku žrtve da ostane sa počiniocem nasilja ili da ga napusti, ili može stvoriti kod žrtve pogrešan osećaj sigurnosti, uvek se na prvom mestu moraju razmatriti potrebe i bezbednost žrtava, uključujući njihova ljudska prava.¹⁹

Generalno, programi tretmana počilaca nasilja u porodici se već dugi niz godina razvijaju širom sveta sa osnovnim ciljem da se zaustavi nasilje u porodici, da se obezbedi dugoročna i održiva sigurnost žrtava nasilja, kao i da se spreči transgeneracijski transfer modela nasilja, putem trajne promene nasilnog obrasca ponašanja.²⁰ Savremeni tretmani počilaca nasilja u porodici su brojni i uglavnom zasnovani na kognitivno-bihevioralističkom ili psiho-edukativnom pristupu, a u okviru većine se kombinuju tehnike različitih psihoterapeutskih intervencija sa podizanjem svesti i edukativnim aktivnostima, uz razumevanje nasilja u porodici kao rodno zasnovanog nasilja.²¹ Programi u kojima se počinioci suočavaju sa posledicama nasilja po partnera i decu imaju za cilj podizanje nivoa empatije, odgovornosti i motivacije za promenom, kao i preispitivanje rodnih stereotipa i neprijateljskih stavova prema ženama.²²

Primena ovih tretmana je od velikog značaja za prevenciju nasilja u porodici, jer samo represivno delovanje i postojeći socijalni servisi, intervencije i pomoć

¹⁸ *Ibid.*, str. 20, par. 104.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Prvi program tretmana počilaca nasilja u porodici - Imerdž (eng. Emerge) je osnovan 1977. godine u Bostonu, SAD. Vremenom dolazi do razvoja i unapređenja programa, pa se danas može pronaći na desetine različitih programa u SAD, Kanadi, Australiji i Evropi. U evropskim zemljama se programi tretmana počilaca nasilja u porodici osnivaju počev od kraja 80-ih godina, da bi danas bila uočljiva njihova velika raznovrsnost.

Sekulić, J., Ostojić, Z., *Psihosocijalni tretman počilaca nasilja: opravdanost programa za počinioce nasilja u porodici i u partnerskim odnosima*, Krizni centar za muškarce, str. 3. dostupno na: http://kcm.rs/test/wp-content/uploads/2016/10/kcm_brosura.pdf, avgust, 2018.

²¹ Pence, E.: *Duluth Model, Domestic Abuse Intervention Programs*, <https://www.theduluth-model.org/>, pristup, avgust 2018.; Harne, L., Radford, J.: *Tackling Domestic Violence: Theories, Policies And Practice*, Glasgow, 2008, 147-164; Donovan, C., Griffiths, S.: *Domestic Violence and Voluntary Perpetrator Programmes: Engaging Men in the Pre-Commencement Phase*, *The British Journal of Social Work*, Vol. 45, 4/ 2015, 1155-1171.

²² Council of Europe, *Domestic and sexual violence perpetrator programmes: Article 16 of the Istanbul Convention*, str. 9.

žrtvama nasilja nisu dovoljni.²³ Nesporno je da nasilje prema ženama i porodično nasilje zahteva krivično-pravno sankcionisanje. No, obzirom na kompleksnu etiologiju ove vrste nasilja, samo kazna ili pretnja kaznom uglavnom nije dovoljna. Bez tretmana počinitelaca nasilja u porodici, najčešće se održava spirala u kojoj se stalno smenju nasilje i represivna reakcija na to nasilje, sa značajnim rizikom da protek vremena ubrzava i pojačava nove nasilne epizode.²⁴ Samo osnaživanje i pomoć žrtvama nije od presudnog značaja, nasilje se najčešće i dalje nastavlja.²⁵ Za sistematski i sveobuhvatan odgovor na nasilje u porodici, pored represivnog delovanja nakon počinjenog nasilja i pružanja pomoći žrtvama, neophodan je i tretman počinitelaca nasilja, jer se na taj način dotiče konkretna individualna etiologija i omogućava individualizovan pristup u cilju efikasnog sprečavanja daljeg nasilja.

Način uključivanja u tretman može biti različit, na dobrovoljnoj osnovi, ili u okviru sistema krivičnog pravosuđa, nakon sprovedenog krivičnog postupka, unutar ili izvan zatvora, na obaveznoj ili dobrovoljnoj osnovi; ili u okviru zajednice upućivanjem od strane sistema krivičnog pravosuđa, u slučaju da nije bilo krivičnog gonjenja.²⁶

U okviru Evropske mreže za rad sa počiniocima nasilja u porodici su razvijene i stalno se unapređuju smernice i standardi na kojima treba da se zasnivaju programi tretmana počinitelaca.²⁷ *Prvo*, mora postojati kontakt sa partnerkom i podrška partnerki, tj. ona mora biti upoznata sa ciljevima rada sa počiniocem. *Drugo*, zaštita dece mora biti stavljena u prvi plan, s obzirom na to da su deca uvek žrtve nasilja u porodici, neposredno ili posredno. *Treće*, programi moraju da budu zasnovani na uverenju da je promena moguća i na preuzimanju odgovornosti od strane počinoaca, jer je jedna od osnovnih pretpostavki da je nasilje iza-

²³ Kelly, L. Westmarland, N.: *Domestic Violence Perpetrator Programmes: Steps Towards Change*. Project Mirabal Final Report. London and Durham, 2015;

²⁴ Sherman, L. W., Berk, R. A.: *The Specific Deterrent Effects of Arrest for Domestic Assault*, American Sociological Review, Vol. 49, No. 2, 1984, pp. 261-272; Blacklock, N.: *Domestic violence: working with perpetrators, the community and its institutions*, Advances in Psychiatric Treatment (2001), vol. 7, 65-72.

²⁵ Sekulić, J., Ostojić, Z., op. cit., str. 19.

²⁶ Council of Europe, *Domestic and sexual violence perpetrator programmes: Article 16 of the Istanbul Convention*, str. 10.

²⁷ European Network for Work with Perpetrators (WWR EN), *Guidelines to develop standards for programmes working with perpetrators of domestic violence*, Version 2, 2017, dostupno na: https://www.work-with-perpetrators.eu/fileadmin/WWP_Network/redakteure/Resources_Activities/guidelines/5_2_2_Guidelines_for_Standards_2017.pdf, pristup: jul 2018.

brano ponašanje. Iz tog razloga se tokom tretmana posebno treba baviti nasilnikovim poricanjem, opravdanjima, izgovorima ili svaljivanjem krivice na druge ili okolnosti. *Četvrto*, važno je osigurati adekvatnu procenu rizika, što omogućava pokretanje odgovarajućih mehanizama za zaštitu žrtava. *Peto*, neophodno je da se tretmani sprovode od strane kvalifikovanog stručnog osoblja. *Šesto*, moraju postojati mehanizmi za osiguranje kvaliteta, dokumentovanje, kao i interne i eksterne evaluacije rezultata programa. *Sedmo*, programi moraju da funkcionišu tako da ne dovedu do fizičke ili emotivne opasnosti po partnera ili dete, ili do njihovog ponovnog traumatizovanja. I *osmo*, prilikom osnivanja tretmana moraju se uvažiti etički kontekst i postojeći pravni okviri u konkretnoj državi.

Osnovni *cilj tretmana* počinitelaca nasilja u porodici jeste povećanje bezbednosti žrtava nasilja, pa u svim tretmanima, tokom svih faza, bezbednost, zaštita ljudskih prava i dostojanstvo žena partnera i dece mora biti prioritet. Radi efikasnog suočavanja sa nasiljem u porodici, programi tretmana sa počiniocima treba da predstavljaju sastavni deo sistema sveobuhvatne intervencije i da aktivno budu uključeni u saradnju među institucijama.

Uočena su dva osnovna problema sa kojima se praksa susreće u tretmanima počinitelaca nasilja u porodici. Jedan se odnosi na smanjenje visokog stepena "osipanja", tj. neistrajavanja počinitelaca da ostanu u programu do njegovog uspešnog okončanja, na šta mogu da utiču različite okolnosti, počev od motivacije počinitelaca, pa do načina njihovog uključivanja u tretman, a drugi ukazuje na suočavanje sa veoma čestim prebacivanjem krivice na žrtve od strane počinitelaca.²⁸

U stručnim i naučnim krugovima u Srbiji pojavljuje se otpor prema programima rada sa počiniocima nasilja u porodici uz obrazloženja da se na taj način povlađuje nasilniku, da se edukativni (psihosocijalni) tretman zamenjuje sa krivičnim progonom i kažnjavanjem i da se ne primenjuje strategija nulte tolerancije i obaveznog kažnjavanja što učinilac i zaslužuje. Kao argument za stav da ne treba sprovoditi programe rada sa počiniocima pominje se stav 1. člana 48. Istanbulske konvencije, kojim se propisuje da se strane obavezuju da preduzmu neophodne zakonodavne ili druge mere i zabrane obavezno alternativno razrešenje sporova, uključujući medijaciju i pomirenje, u odnosu na sve oblike nasilja obuhvaćenih ovom konvencijom.²⁹ Nema osnova za ovakvo tumačenje. Progra-

²⁸ Council of Europe, *Domestic and sexual violence perpetrator programmes: Article 16 of the Istanbul Convention*, str. 12.

²⁹ Tako: Ženski centar Užice: *Komentari na Akcioni plan za delotvornu implementaciju usluge Regionalnog savetovališta za porodicu na teritoriji Grada Užica i opština Požega, Kosjerić, Arilje, Priboj, Prijepolje, Bajina Bašta, Čajetina i Nova Varoš.*

mi rada sa učiniocima nisu alternativa krivičnopravnoj reakciji, nemaju karakter medijacije i nisu usmereni na pomirenje. Ovi programi se upravo i ostvaruju u sinergiji sa drugim merama, odnosno sankcijama. Ideja stava 1. člana 48. je da se spreči propisivanje obaveznog suočavanja i medijacije između žrtve i nasilnika, imajući u vidu da se radi o situaciji u kojoj se suočavaju dominantni i sugestivni nasilnik sa nesigurnom, sugestibilnom, zaplašenom (i neretko ekonomski zavisnom) žrtvom nasilja, što potencijalno vodi u „zlupotrebu procedure u korist počinioca” i postiže sekundarnu i tercijarnu viktimizacija žrtve.

*Pravni okviri za tretman počinitelaca nasilja u porodici
u Republici Srbiji*

Zaštita od nasilja u porodici u Republici Srbiji je regulisana na različite načine, u više zakona koji pripadaju različitim oblastima prava. U nekima od ovih zakona se može pronaći i pravni okvir za tretman počinitelaca nasilja u porodici, pa se postavlja pitanje šta se dešava u praksi, odnosno da li je primena tretmana u tim pravnim okvirima moguća i kako se sprovodi?

Opšti pravni okvir za primenu posebnih tretmanskih programa prema počiniocima nasilja u porodici i nasilja prema ženama daje Zakonom o ravnopravnosti polova,³⁰ koji propisuje da svi članovi porodice imaju pravo na zaštitu od nasilja u porodici (čl. 29. st. 1), i da se diskriminacijom ne smatraju posebne mere i programi namenjeni žrtvama nasilja (čl. 29. st. 2. tač. 1. i 2), niti posebne mere i programi namenjeni izvršiocima nasilja u porodici, u cilju sprečavanja daljeg nasilja (čl. 29. st. 2. tač. 3). Pored posebnih mera i programa koji su namenjeni žrtvama nasilja u porodici, u ovom Zakonu je normirana i potreba postupanja sa počiniocima nasilja, radi sprečavanja ponovnog vršenja nasilja.

Iako se u okviru Porodičnog zakona³¹ pruža zaštita od nasilja u porodici (čl. 197.) i propisuju razne mere zaštite od ove vrste nasilja (čl. 198), nijednom odredbom nisu predviđene bilo kakve mere ili programi postupanja sa počiniocima nasilja u porodici radi sprečavanja daljeg nasilja. Ovo bi se moglo tumačiti i kao nedostatak ovog Zakona, s obzirom na to da se brak i porodica primarno štite u oblasti porodičnog prava, dok su drugi oblici pravne zaštite, na primer krivičnopravna zaštita, supsidijarne prirode.

³⁰ *Zakon o ravnopravnosti polova*, “Sl. glasnik RS”, br. 104/2009.

³¹ *Porodični zakon*, “Sl. glasnik RS”, 6/2015.

U oblasti krivičnog zakonodavstva postoje dva potencijalna pravna okvira za tretman počinitelaca nasilja u porodici. Prvi mogućnost predstavljaju odredbe Krivičnog zakonika kojima je propisana uslovna osuda za zaštitnim nadzorom (čl. 71-76).³² U slučaju da neko lice izvrši krivično delo nasilja u porodici (čl. 194), i pri tome su ispunjeni uslovi propisani za izricanje uslovne osude (čl. 66.), sud može učiniocu izreći uslovnu osudu i ujedno odrediti da se učinilac stavi pod zaštitni nadzor za određeno vreme u toku vremena proveravanja (čl. 71. st. 1). Zaštitni nadzor, između ostalog, može da se sastoji i u obavezi počinioca da posećuje određena profesionalna i druga savetovališta ili ustanove i postupa po njihovim uputstvima (čl. 73. st. 1. tač. 9). Uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom se retko primenjuje u praksi, a istraživanja pokazuju da se i u slučaju kada se sud opredeli za ovu sankciju, raspoloživi psihosocijalni tretman se primenjuje u veoma malom broju slučajeva.³³

Drugu mogućnost predstavlja institut uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja koji je propisan odredbom Zakonika o krivičnom postupku³⁴, na osnovu koga javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do 5 godina, ako osumnjičeni prihvati jednu ili više predviđenih obaveza, između ostalog, i da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja (čl. 283. st. 1. tač. 6). Javni tužilac određuje i rok u kome obaveza mora da se izvrši, a koji ne može biti duži od jedne godine, a samo izvršenje obaveze nadzire poverenik iz organa uprave koji je nadležan za poslove izvršenja krivičnih sankcija (čl. 283. st. 2).

Mada se u praksi nerado primenjuje uslovno odlaganje krivičnog gonjenja kada su u pitanju krivična dela sa elementima nasilja, neki oblici nasilja u porodici (posebno lakši oblici, čl. 194. st. 1. KZ) mogu se sasvim adekvatno rešavati upravo na ovaj način, jer se merama koje se u vidu uslova postavljaju osumnjičenom kako bi njihovim ispunjenjem zaslužio da ne bude krivično gonjen, često mogu postići bolji efekti nego klasičnim krivičnim gonjenjem i klasičnom krivičnom sankcijom.³⁵ Ipak, upućivanje počinitelaca nasilja u porodici na psihosocijalni tretman se u nedovoljnoj meri primenjuje od strane nadležnih javnih tu-

³² *Krivični zakonik*, "Sl. glasnik RS", 94/2016.

³³ Jovanović Belotić, S., *Progarni rada sa počiniocima nasilja u porodici u Srbiji, sadašnjost i budućnost; prikaz rezultata istraživanja*, Kragujevac, 2018.

³⁴ *Zakonik o krivičnom postupku*, "Sl. glasnik RS", br. 55/2014.

³⁵ Škulic, M: *Nasilje u porodici – neki problemi zakonodavne inkriminacije i sudske prakse; Nasilje u porodici – uzroci, oblici, posledice i društvena reakcija*, tom 1, Beograd, 2014, 34-51.

žilaca. Razlozi za to možda leže u nedovoljnoj upućenosti u značaj tretmana i u raspoložive programe, i u nedostatku koordinacije između tužilaštva i socijalnih ustanova.

Važno je napomenuti da i Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima,³⁶ koju je Vlada Republike Srbije usvojila 2011. godine sa osnovnim ciljem da se, uz poštovanje međunarodnih standarda i akata o zaštiti osnovnih ljudskih prava, unapredi zaštita žena od nasilja u porodici i u partnerskim odnosima, uočava značaj primene tretmanskih programa prema počiniocima nasilja u porodici i njih posebno predviđa kao jednu od mera tercijarne prevencije.³⁷ Posebno je naglašeno da programi rada sa počiniocima ne treba da predstavljaju alternativu kaznama i merama bezbednosti koje se izriču počiniocima nasilja u porodici i drugih krivičnih dela koja predstavljaju nasilje nad ženama.³⁸ U definisanju normativnih okvira za sprovođenje Strategije predlaže se usklađivanje zakona sa odgovarajućim međunarodnim dokumentima, između ostalog i uvođenje, u okviru porodičnog zakonodavstva, novih mera za zaštitu od nasilja u porodici, kao što je obavezno psihološko savetovanje ili tretman počinioca nasilja u porodici.³⁹

Primenu tretmana prema učiniocima nasilja u porodici detaljno reguliše poseban Priručnik za obuku profesionalaca i profesionalki za tretman počinioca nasilja u partnerskim odnosima, koji je sačinila Uprava za rodnu ravnopravnost.⁴⁰ Priručnik predviđa da se tretman se sastoji iz dve faze. U prvoj fazi se pro-

³⁶ Nacionalna strategija za sprečavanje i suzbijanje nasilja nad ženama u porodici i u partnerskim odnosima, "Sl. glasnik RS", br. 027/2011. Mere u oblasti tercijarne prevencije su, sa jedne strane, namenjene žrtvama nasilja, a sa druge strane, počiniocima nasilja. Strategija predviđa stvaranje uslova za sprovođenje programa rada sa počiniocima nasilja u sistemu socijalne zaštite i bliže određuje njihove karakteristike. Programi treba da se zasnivaju na sledećim pretpostavkama: 1. primarni cilj je osigurati bezbednost žrtava nasilja; 2. mora postojati saradnja sa službama koje pružaju podršku ženama i interventnim programima; 3. teorijski pristup treba da uključi rodno razumevanje nasilja i isključivu odgovornost počinioca dela, uz uključivanje sledećih aspekata: rodne teorije, definicije nasilja i vrste zlostavljanja, poreklo nasilja, teorije intervencija, promena; 4. fokus treba staviti na važne okolnosti za upotrebu nasilja (socio-kulturni, relacijski i individualni faktori) i aspekte ličnosti (znanje, emocije i ponašanje). Principi programa su usklađeni sa pomenutim Smernicama Evropske mreže za rad sa počiniocima.

³⁷ Ibid., str. 1.

³⁸ Ibid., str. 40-42.

³⁹ Ibid., str. 43-44.

⁴⁰ Ministarstvo rada, zapošljavanja i socijalne politike, Uprava za rodnu ravnopravnost, *Priručnik za obuku profesionalaca i profesionalki za tretman počinioca nasilja u partnerskim odnosima*, Projekat: "Borba protiv seksualnog i rodno zasnovanog nasilja", 2012., str. 25.

cenjuju indikacije i kontraindikacije za grupni rad i tretman, kada je neophodan i susret sa žrtvom, o čemu se počinitelj mora obavestiti. Druga faza predstavlja grupni terapijski rad koji podrazumeva 24 seanse. Učesnici se u program mogu uključiti dobrovoljno, po rešenju osnovnog javnog tužilaštva, po uputu centra za socijalni rad ili na drugi način.

Kriterijumi, tj. indikacije, za uključivanje u tretman su: 1. počinitelj je bio nasilan samo prema partnerki i/ili ostalim članovima porodice, čime se isključuju počinioci koji pripadaju antisocijalnom tipu, jer se pokazalo da oni ne reaguju na ovakav tretman; 2. žrtva nasilja je bezbedna, tj. nasilničko ponašanje je zaustavljeno i počinitelj prihvata da potpiše ugovor o nenasilju; 3. ne radi se o ozbiljnim oblicima izvršenog nasilja (preporuka je da se obuhvate samo počinioci koji izvršili nasilje lake i srednje težine u zavisnosti od ozbiljnosti povreda koje su nanete žrtvi); 4. počinitelj priznaje da je bio nasilan i prihvata odgovornost za svoje ponašanje; 5. počinitelj dobrovoljno prihvata tretman; 6. počinitelj se slaže da terapeut/kinja stupi i održava kontakt sa žrtvom.

Kontraindikacije, tj. kriterijumi za neuključivanje u tretman su: 1. kod počinioca su prisutne pretnje ubistvom/samoubistvom; 2. postoji opsednutost partnerkom; 3. prisutnost akutnog psihijatrijskog oboljenja ili bilo kog drugog ozbiljnijeg zdravstvenog problema, koji počinioca onemogućava u praćenju tretmana; 4. posedovanje oružja od strane počinioca; 5. postojanje fizičke zavisnosti od alkohola ili droga; 6. postojanje indicija da je počinjeno seksualno zlostavljanje deteta; 7. počinitelj uporno odbija da prizna da je počinio delo i da je bilo nasilja u porodici.

*Zakon o sprečavanju nasilja u porodici
i tretman počinioca nasilja u porodici*

U Republici Srbiji se već nešto duže od godinu dana primenjuje Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, čiji je osnovni cilj da na opšti i jedinstven način uredi organizaciju i postupanje državnih organa i ustanova i time omogući delotvorno sprečavanje nasilja u porodici i hitnu, blagovremenu i delotvornu zaštitu i podršku žrtvama nasilja u porodici (čl. 2.). Zakonom su određeni organi i ustanove nadležni za sprečavanje nasilja u porodici i pružanje zaštite i podrške žrtvama, i predviđena je specijalizovana obuka onih koji postupaju u slučajevima nasilja u porodici. Promoviše se saradnja u sprečavanju nasilja u porodici, kao i obavezno vođenje evidencije podataka o slučajevima nasilja u porodici. Posebno su propisane mere zaštite žrtava koje moraju da im pruže bezbednost, da zaustave

nasilje, spreče da se ono ponovi i zaštite prava žrtava, kao i mere podrške žrtva-
ma koje treba da omoguće da se žrtvi pruži psihosocijalna i druga podrška radi
njenog oporavka, osnaživanja i osamostaljenja (čl. 31. st. 3). Zakonom je pro-
pisan i način postupanja u cilju sprečavanja nasilja u porodici, gde nadležni poli-
cijski službenik koji, nakon procene rizika, ustanovi neposrednu opasnost od na-
silja u porodici, donosi naređenje kojim izriče hitnu meru učiniocu (čl. 17. st. 1).
Predviđne su dve hitne mere: mera privremnog udaljenja učinioca iz stana i mera
privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu nasilja i prilazi joj (čl. 17. st. 2).
Hitna mera koju izrekne nadležni policijski službenik može trajati 48 časova od
trenutka uručenja naređenja, a može biti produžena za još 30 dana od strane suda
(čl. 21).

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, kako i sam naziv zakona kaže, za
cilj ima sprečavanje nasilja u porodici, ali nijednom jedinom odredbom ne pred-
viđa tretman počilaca nasilja u porodici kao segment u lancu prevencije nasi-
lja u porodici, niti pominje rad sa počiniocima nasilja u porodici. Sudeći po sa-
držini zakona, Zakonodavac očigledno "sprečavanje nasilja u porodici" sagledava
kao "suzbijanje nasilja" a ne kao "prevenciju nasilja. U Obrazloženju Predloga
ovog Zakona se navodi da zakon "praktično, ostvaruje princip tzv. nulte toleran-
cije na nasilje",⁴¹ pa u skladu sa takvim konceptijskim opredeljenjem, "odgovor-
nost nasilnika pomera se unazad, pre nastupanja dejstva krivičnog postupka ili
postupka zaštite od nasilja predviđenog Porodičnim zakonom".⁴² Nulta toleranci-
ja podrazumeva striktnu i agresivnu primenu zakona,⁴³ pa to možda objašnjava,
ali ne opravdava, potpuno izostavljanje suštinski preventivnih mera, mada je Za-
kon "prožet nizom psiholoških i socijalnih premisa", kako se navodi u obrazlože-
nju.⁴⁴ Ocena prvih rezultata primene Zakona potvrđuje uspešnu primenu zakona,
za sada pre svega na nivou broja izrečenih mera,⁴⁵ uz zapažanja da su nova zakon-

⁴¹ *Obrazloženje Zakona o sprečavanju nasilja u porodici*, dostupno na (pristup, avgust 2018.):
http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/2675-16%20lat.pdf

⁴² O problemu "pomeranja odgovornosti nasilnika unazad" i drugim spornim pitanjima
vezanim za ovaj Zakon vidi: Ristivojević, B.: *Da li je novi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici
opredmećenje pojave tzv. bezbedonosnog prava?*, Crimen (VIII)1/2017, str. 3-21.

⁴³ Đ. Ignjatović: *Kriminologija*, Beograd, 2015, str. 159.

⁴⁴ *Obrazloženje Zakona o sprečavanju nasilja u porodici*, dostupno na (pristup, avgust 2018.):
http://www.parlament.gov.rs/upload/archive/files/lat/pdf/predlozi_zakona/2675-16%20lat.pdf

⁴⁵ Za godinu dana policija je izrekla ukupno 28.026 mera, od toga 8.751 meru privreme-
nog udaljenja učinioca iz stana, 19.275 mera privremene zabrane učiniocu da kontaktira žrtvu i pri-
lazi joj, od čega su od strane sudova imali produžetak mera u 15.373 slučaja, <https://www.paragraf>.

ska rešenja pomogla građanima da se lakše odlučuju na podnošenje prijave za nasilje u porodici, a da je stručno i savesno postupanje nadležnih organa onemogućilo zloupotrebe u vezi sa podnetim prijavama.⁴⁶

Izostavljanje makar upućivanja na mogućnost primene tretmana počnilaca nasilja, suštinski dovodi u pitanje ostvarivanje delotovornog sprečavanja nasilja u porodici, što se propisuje kao osnovni cilj ovog Zakona. Nulta tolerancija uživa izuzetnu popularnost u medijskom i političkom diskursu, ali nasilje u porodici se ne svodi samo na nasilje u partnerskim odnosima, tiče se čitave porodice i najčešće ima vrlo duboku i kompleksnu etiologiju, do koje nulta tolerancija suštinski ne dopire.⁴⁷ Ne očekuje se ovog Zakona da u celini reguliše primenu terapijskih programa prema počiniocima, ali za Zakon koje se bavi "sprečavanjem" nasilja već na konceptijskom nivou nema opravdanja za izostavljanje programa rada sa počiniocima. Nešto treba preduzeti i prema počiniocima nasilja, krivično-pravna reakcija se podrazumeva, ali nije dovoljna. Ovaj Zakon se zapravo, pored žrtve, odnosi pre svega na "budućeg počinioca", što predstavlja problem posebne vrste,⁴⁸ ali utoliko pre ima mesta za posebne preventivno terapijske programe prema kroz ranu intervenciju.

Imajući u vidu karakteristike i etiologiju nasilja u porodici, kao i najčešće oblike izvršenog krivičnog dela nasilja u porodici u praksi, opravdano je očekivanja da se na počinioce nasilja u porodici u smislu ovog zakona, odgovarajućim tretmanom može adekvatno preventivno delovati i u vremenskom intervalu na koji se odnosi Zakon o sprečavanju nasilja u porodici. U nastojanju da "na opšti i jedinstven način uredi organizaciju i postupanje državnih organa i ustanova i time omogući delotvorno sprečavanje nasilja u porodici" Zakon se previše oslanja na nultu toleranciju u naglašeno represivnom značenju i izostavlja veoma bitnu kariku u lancu prevencije nasilja u porodici.

rs/dnevne-vesti/230718/230718-vest6.html; <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/260717/260717-vest7.html>; pristup, avgust 2018.

⁴⁶ Bugarški, T.: *Borba protiv nasilja u porodici u praksi nadležnih organa u Novom Sadu*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu, 1/2018, 95-121.

⁴⁷ U skoro 30% slučajeva nastavlja se fiziko nasilje prema bivšim partnerkama. Kada žena napusti muškarca koji je zlostavlja, on ima tendenciju da je prati, uznemirava i da nastavi zlostavljanje bez obzira na prekid veze/braka. Nasilje nije zaustavljeno, jer nasilnik najčešće ulazi u nove veze, javljaju se novi odnosi koji mogu biti nasilnički i nove žrtve. Sekulić, J., Ostojić, Z., *Psihosocijalni tretman počnilaca nasilja: opravdanost programa za počinioce nasilja u porodici i u partnerskim odnosima*, Krizni centar za muškarce, str. 3, dostupno na: http://kcm.rs/test/wp-content/uploads/2016/10/kcm_brosura.pdf, avgust, 2018.

⁴⁸ Ristivojević, B.: *op. cit.*

Analiza postojećeg pravnog okvira za primenu tretmana počinioca nasilja u porodici pokazuje da nema smetnji da se tretman primenjuje, nezavisno od novog Zakona, kroz primenu uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja ili kroz primenu uslovne osude sa zaštitnim nadzorom. Pri tome primena tretmana ne isključuje krivičnu reakciju, nego je sinergijski dopunjuje. Praksa pokazuje da, kada je u pitanju krivično delo nasilja u porodici, najveći broj izvršenih dela se odnosi na lakši oblik predviđen st. 1. čl. 194. KZ, u pogledu kojih je, u smislu prevencije, svakako bolje rešenje odlaganje krivičnog gonjenja uz obavezu podvrgavanja psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja (čl. 283. st. 1. tač. 6). ili uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom sa obavezom počinioca da posećuje određena profesionalna i druga savetovališta ili ustanove i postupi po njihovim uputstvima (čl. 73. st. 1. tač. 9. KZ), nego kraća kazna zatvora, imajući u vidu problem kratkih kazni zatvora.

Prvi programi rada sa počiniocima nasilja u porodici u Srbiji su akreditovani još 2013. godine i vrlo uspešno su primenjivani od strane obučanih terapeuta u Okviru centara za socijalni rad u Kragujevcu, Nišu i Beogradu.⁴⁹ Međutim, sadašnje stanje, posle pet godina prakse, je zabrinjavajuće.⁵⁰ Analiza raspoloživih programa i njihove primenjivosti pokazuje, osim očekivanih teškoća organizaciono-finansijske prirode, i upadljivo opadanje primene ovih programa. Zbog sve ređe primene uslovljenog odlaganja krivičnog gonjenja od strane nadležnih tužilaštava, hronično niske primene uslovne osude sa zaštitnim nadzorom i neodgovarajućih uslova za primenu, ne samo da se nisu razvijali novi programi, nego se postojeći gase a centri za socijalni rad i druge socijalne ustanove prestaju sa pružanjem tretmana počinioca nasilja u porodici.⁵¹ Tako sistem sprečavanja nasilja u porodici u R Srbiji gubi elemente sprečavanja kao prevencije i postaje sistem (sprečavanja)suzbijanja nasilja nultom tolerancijom. Moguće je da će pažljiva

⁴⁹ *Analytical study of recommendation of the results of the fourth round of monitoring the implementation Recommendation Rec(2002)5 on the Protection of Women against Violence in Council of Europe member states*, Council of Europe; 2013, str. 74.

⁵⁰ U izveštaju o primeni Istanbulske konvencije, koji su po određenom rasporedu dužne da podnose sve države koje su ratifikovale Konvenciju, poseban deo upitnika se odnosi ispunjenje obaveze iz čl. 16. Konvencije, odnosno na primenu i razvijanje programa rada sa počiniocima nasilja u porodici. Srbija je bila u obavezi da konačan izveštaj sačini do juna 2018. *Questionnaire on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention)*, GREVIO/Inf(2016)1.

⁵¹ Jovanović Belotić, S.: *Programi rada sa počiniocima nasilja u porodici u Srbiji, sadašnjost i budućnost (prikaz rezultata istraživanja)*; Kragujevac, 2018.

analiza dugoročnih rezultati pokazati da postoji značajna razlika između sprečavanja prevencijom i sprečavanja suzbijanjem po principu nulte tolerancije.

ZAKLJUČAK

Nesporno je da nasilje prema ženama i porodično nasilje zahteva krivično-pravno sankcionisanje. No, obzirom na kompleksnu etiologiju ove vrste nasilja, samo kazna ili pretnja kaznom uglavnom nije dovoljna. Bez tretmana počinioca nasilja u porodici, najčešće se održava spirala u kojoj se stalno smenju nasilje i represivna reakcija na to nasilje, sa značajnim rizikom da protok vremena ubrzava i pojačava nove nasilne epizode. Samo osnaživanje i pomoć žrtvama nije od presudnog značaja, nasilje se najčešće i dalje nastavlja, prema istoj ili novoj žrtvi.

Zakon o sprečavanju nasilja u porodici, kako i sam naziv zakona kaže, za cilj ima sprečavanje nasilja u porodici, ali nijednom jedinom odredbom ne predviđa tretman počinioca nasilja u porodici kao segment u lancu prevencije nasilja u porodici, niti pominje rad sa počiniocima nasilja u porodici. Ne očekuje se ovog Zakona da u celini reguliše primenu terapijskih programa prema počiniocima, ali za Zakon koje se bavi "sprečavanjem" nasilja već na konceptijskom nivou nema opravdanja za izostavljanje programa rada sa počiniocima. Nešto treba preduzeti i prema počiniocima nasilja, krivično-pravna reakcija se podrazumeva, ali nije dovoljna. Nulta tolerancija nasilja, na kojoj se temelji Zakon, uživa izuzetnu popularnost u medijskom i političkom diskursu, ali nasilje u porodici se ne svodi samo na nasilje u partnerskim odnosima, tiče se čitave porodice i najčešće ima vrlo duboku i kompleksnu etiologiju, do koje nulta tolerancija suštinski ne dopire.

Analiza raspoloživih programa rada sa počiniocima nasilja u porodici i njihove primenljivosti (posle pet godina primene od 2013, kada su akreditovani prvi programi) izaziva dodatnu zabrinutost u pogledu delotvornosti sistema prevencije nasilja u porodici u Srbiji. Osim očekivanih teškoća organizaciono-finansijske prirode, upadljiva je i redukovana primena ovih programa.

Primena uslovnog odlaganja krivičnog gonjenja od strane nadležnih tužilaštava opada, uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom se hronično retko primenjuje, a postojeći programi rada sa počiniocima nasilja u porodici, posle uspešnog početka i uprkos entuzijazmu stručnog osoblja, ne samo da se ne razvijaju, nego se sve češće i gase zbog neodgovarajućih uslova za primenu ili zbog prestanka pojedinih subjekata (centri za socijalni rad) sa pružanjem tretmana počinioca nasilja u porodici.

S druge strane, praksa pokazuje da, kada je u pitanju krivično delo nasilja u porodici, najveći broj izvršenih dela se odnosi na lakši oblik predviđen st. 1. čl. 194. KZ, u pogledu kojih je, u smislu prevencije, svakako bolje rešenje odlaganje krivičnog gonjenja uz obavezu podvrgavanja psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja ili uslovna osuda sa zaštitnim nadzorom sa obavezom počinioca da posećuje određena profesionalna i druga savetovališta ili ustanove i postupaju po njihovim uputstvima, nego kraća kazna zatvora, imajući u vidu problem kratkih kazni zatvora.

SNEŽANA SOKOVIĆ, LL.D.,

Professor, Faculty of Law, University of Kragujevac

BRANISLAV SIMONOVIĆ, LL.D.,

Professor, Faculty of Law, University of Kragujevac

VIŠNJA RANĐELOVIĆ

Assistant, Faculty of Law, University of Kragujevac

SYSTEM OF PREVENTING DOMESTIC VIOLENCE

– Article 16 of the Istanbul Convention –

Summary

In the context of building an effective system of domestic violence prevention in Serbia, the paper examines the binding standards of Istanbul convention in relation to the current Law on prevention of domestic violence, concerning the programmes of preventive intervention and programmes for work with perpetrators of violence, which are envisaged in Article 16 of Istanbul convention and which aim is taking over responsibility and changing perpetrators' behavior in order to prevent further violence. The aim of the Law on prevention of domestic violence, as the title of the Law says, is to prevent domestic violence, but in no single provision, does it envisage the treatment of domestic violence perpetrators as a segment in the domestic violence prevention chain, nor mentions working with domestic violence perpetrators. It is not expected from this Law to regulate in general the implementation of therapeutic programmes with perpetrators, but for the Law dealing with "prevention" of violence, at the conceptual level, there is no justification for the omission of programmes for working with perpetrators. Something should be done with the perpetrators of violence, the criminal-legal reaction is assumed, but is not sufficient. The zero tolerance of violence, on which the Law is based, enjoys exceptional popularity in media and political discourse, but domestic violence is not limited to partner violence, it concerns the whole family and most often has a very deep and complex etiology, to which zero tolerance essentially does not reach.